Методика за оценка на пропуснат професионален доход при научна степен „доктор на науките“: Правна природа на научната степен, доказателствена логика и разширен математически модел, основан на общия доказан професионален доход

Ана Джумалиева[1], Надежда Йонкова[2], Марин Георгиев[3*]

[1]*Институт за държавата и правото при Българската академия на науките – София*
E-mail: ana.dzhumalieva@gmail.com

[2]*Институт за държавата и правото при Българската академия на науките – София*
E-mail: Ngyonkova@gmail.com

[3]*Черноморски институт, Бургас*
E-mail: clementon@abv.bg

[*]*Corresponding author*

Резюме: *Статията предлага разширена методика за количествено изследване на пропуснат доход при лице, което притежава научна степен „доктор на науките“. Отправната точка е разграничението между доказан доход и аналитично приписан доход. Научната степен е обективно установим факт и в определени правоотношения може да има пряко отражение върху възнаграждението, но от това не следва общо правило, че определен процент от всички доходи на лицето е „доход от научната степен“. Предложеният подход запазва общия професионален доход като основна наблюдаема величина, отделя само нормативно или документално индивидуализираните компоненти и въвежда многостепенен математически апарат: референтен доход, медианна оценка и анализ на вариацията, индекс за устойчивост, времево претегляне, тест за структурна промяна, сценарен интервал и отделен причинен филтър. Целта не е формулата да замести правната преценка, а да направи икономическата част на експертизата прозрачна, проверима и възпроизводима.*

Ключови думи: *пропуснати ползи; общ доход; доктор на науките; съдебно-счетоводна експертиза; причинна връзка; референтен доход; математически модел; чувствителност; възпроизводимост*

Methodology for Assessing Lost Professional Income of Holders of the Scientific Degree “Doctor of Sciences”: Legal Nature of the Scientific Degree, Evidentiary Logic, and an Extended Mathematical Model Based on Total Documented Professional Income

Ana Dzhumalieva[1], Nadezhda Yonkova[2], Marin Georgiev[3*]

[1]*Institute for the State and the Law, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria*
E-mail: ana.dzhumalieva@gmail.com

[2]*Institute for the State and the Law, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria*
E-mail: Ngyonkova@gmail.com

[3]*Black Sea Institute, Burgas*
E-mail: clementon@abv.bg

[*]*Corresponding author*

Abstract: *This article proposes an extended methodology for the quantitative assessment of lost income in cases involving a person holding the scientific degree "Doctor of Sciences." The starting point is the distinction between documented income and analytically attributed income. A scientific degree constitutes an objectively verifiable fact and, within certain legal relationships, may have a direct impact on remuneration. This, however, does not establish a general rule that a particular percentage of a person's total income should be regarded as "income attributable to the scientific degree".*
The proposed approach retains total professional income as the principal observable variable, while separately identifying only those components that are individually specified by law or supported by documentary evidence. It introduces a multi-level mathematical framework comprising reference income, median estimation and analysis of variation, a stability index, time weighting, a structural change test, a scenario interval, and a separate causation filter.
The purpose of the proposed formulas is not to substitute mathematical calculation for legal assessment, but rather to make the economic component of expert examination transparent, verifiable, and reproducible.

Keywords: *lost profits; total income; Doctor of Sciences; forensic accounting expertise; causation; reference income; mathematical model; sensitivity; reproducibility*.

Въведение

Проблемът за дохода и границата на експертното моделиране

Когато съдът трябва да определи имуществена вреда, свързана с неполучен доход, естественият стремеж е да се достигне до конкретно число. Трудността не е в неговото аритметично изчисляване, а в основанието, на което една величина се приема за измерител на ненастъпилото увеличение на имуществото. Ако това основание не е достатъчно ясно, математическата точност може да създаде привидна сигурност, без да отстрани несигурността в самия модел.

В монографичния труд „Методологични проблеми на съдебно-счетоводната експертиза. Правен и икономически анализ на експертното заключение" този проблем е разгледан през границата между установяване и моделиране [1]. Основният извод е, че доходът е свързан с конкретен юридически източник, докато последващото му вътрешно разпределяне според научна степен, научна област или професионално направление не е самостоятелна нормативна конструкция. Следователно всяко подобно разпределяне трябва да бъде разглеждано като аналитичен модел, а не като непосредствено установен счетоводен факт [1].

Това разграничение не води до извода, че научната степен е икономически без значение. Тя може да бъде предимство за заемане на длъжност (която не е непременно академична или свързана с научноизследователска дейност), за професионално развитие, за участие в определени дейности или за получаване на конкретно по-високо възнаграждение. Но икономическото влияние на дадена характеристика и юридическото възникване на отделна част от дохода са различни въпроси, като всяка методика трябва да запазва това разграничение.

Правният праг преди математическото изчисление

При пропуснатите ползи количественото изчисление не е първата стъпка. Първо трябва да е налице фактическа основа за извод, че увеличаването на имуществото би настъпило. Тълкувателно решение № 3 от 13.01.2023 г. по тълк. д. № 3/2021 г. на ОСГТК на ВКС приема, че причинените от деликт пропуснати ползи трябва да бъдат доказани със сигурност, както и пропуснатите ползи при договорно неизпълнение. ВКС изхожда от разбирането, че пропуснатата полза е реална, а не хипотетична вреда и не се предполага.

Оттук следва важна методологична последица, че статистическият или икономическият модел не може сам да създаде липсващата фактическа предпоставка. Той може да измерва само след като са установени факти, които позволяват обосновано да се приеме продължаване на доходната траектория. В този смисъл математическият апарат е вторичен спрямо доказването, макар да е необходим за количествената оценка.

Основна хипотеза на предложената методика

Основната хипотеза е следната: когато няма нормативно или договорно основание за отделяне на самостоятелен „доход от научната степен“, най-малко произволната измерима база е общият документално доказан професионален доход, реализиран в съпоставим период и при съпоставими условия. Научната степен участва като характеристика на професионалната среда и като възможен източник на изрично обособени плащания, но не получава предварително зададена процентна тежест.

Така се избягва формула от типа $D_DSc = k \times D_total$, когато k е избран без нормативна норма или емпирично валидиран модел. Подобна формула може да бъде математически безупречна и едновременно с това методологично неопределена, защото резултатът зависи пряко от избора на k.

Наблюдавани величини и информационна база

Нека за всеки месец i от референтния период е известен общият документално доказан професионален доход D_i. В него се включват само величини, които могат да бъдат проследени до първичен документ или официален регистър. При наличие на отделно начислено допълнително възнаграждение за научна степен то се отчита като наблюдаема компонента S_i, но не се използва за конструиране на фиктивен дял в останалите доходи.

$$D_i = B_i + S_i + H_i + P_i + E_i + \ldots$$

B_i обозначава основно трудово или служебно възнаграждение; S_i – документално обособено възнаграждение за научна степен; H_i – доказани хонорари; P_i – доходи от проекти; E_i – други съпоставими професионални доходи. Разлагането има счетоводно-описателна функция. То не означава, че всяка компонента има еднакво правно значение при определяне на вредата.

Избор на референтен период

Референтният период трябва да е достатъчно дълъг, за да отразява устойчива професионална реализация, но и достатъчно близък до увреждащото събитие, за да не описва вече несъпоставима професионална фаза. При относително стабилна заетост период от 36 месеца е разумна отправна точка; при проектни, сезонни или силно

колебливи доходи може да се изследват 48 или 60 месеца. Тези стойности са методически ориентир, а не законово установен срок.

За да не бъде изборът на периода резултатно ориентиран, експертът следва предварително да посочи критериите за начало и край: придобиване на степента, начало на съпоставима длъжност, трайна промяна на професионалния статус, прекъсване на дейността или друго доказано структурно събитие.

Централна оценка на дохода

Най-простата оценка е средната аритметична:

$$\mu \ = \ (1/n)\ \Sigma(i = 1 \ldots n)\ D_i$$

Тя използва цялата налична информация, но е чувствителна към единични високи или ниски плащания. Затова задължително се изчислява и медианата:

$$m \ = \ median\ (D_1, D_2, \ldots, D_n)$$

Когато μ и m са близки, разпределението на доходите е относително устойчиво. Значително разминаване показва асиметрия или наличие на нетипични стойности и налага допълнителен анализ.

Контролна коригирана средна и устойчив референтен доход

При проектни и хонорарни доходи единични стойности могат съществено да променят средната. Вместо те да бъдат субективно изключвани, може да се използва α-контролна коригирана средна. След подреждане на доходите във възходящ ред се отстранява еднакъв малък дял от най-ниските и най-високите наблюдения:

$$\mu_ctrl \ = \ [1 \ / \ (n \ - \ 2k)]\ \Sigma(i = k + 1 \ldots n - k)\ D_(i), k \ = \ floor(\alpha n)$$

При $\alpha \ = \ 0{,}10$ се отстраняват по 10% от двата края. Тази оценка не замества средната, а служи като проверка дали резултатът се определя от малък брой екстремни плащания.

Индекс на вариация и оценка на устойчивостта

За да се измери колко стабилен е историческият доход, се изчисляват стандартното отклонение σ и коефициентът на вариация CV:

$$\sigma \ = \ sqrt{\{\ [1/(n-1)]\ \Sigma(D_i \ - \ \mu)\text{^}2\ \}}$$
$$CV \ = \ \sigma \ / \ \mu$$

CV не определя вредата. Той описва надеждността на използването на една централна стойност като представител на доходната история. При ниска вариация средният доход е по-информативен. При висока вариация единичното число трябва да бъде придружено от сценарен диапазон и анализ на причините за колебанието.

Времево претеглен модел

Когато доходите се развиват във времето и по-новите наблюдения са по-показателни за непосредственото състояние преди увреждането, може да се използва претеглена средна:

$$D_w \;=\; \Sigma(i=1\ldots n)\; w_i\, D_i,\;\; \Sigma\, w_i \;=\; 1,\;\; w_i \;\geq\; 0$$

Тежестите не бива да бъдат избирани според желания резултат. Един възпроизводим вариант е експоненциалното затихване:

$$w_i \;=\; \lambda(1-\lambda)\hat{}(n-i)\;/\;\Sigma(j=1\ldots n)\;\lambda(1-\lambda)\hat{}(n-j),\;\; 0 \;<\; \lambda \;\leq\; 1$$

По-голямо λ отдава по-силен акцент на последните месеци. Този модел е допустим като аналитичен сценарий само ако е мотивирано защо по-старите доходи са по-слабо представителни. В противен случай непретеглената средна остава по-прозрачна.

Трендов модел

Ако доходната история показва устойчив възходящ или низходящ тренд, статичната средна може да подценява или надценява очаквания доход. Тогава може да се оцени линейна зависимост:

$$D_t \;=\; a \;+\; b\, t \;+\; \varepsilon_t$$

Параметрите a и b се оценяват по метода на най-малките квадрати. Прогнозният доход за процесния месец t е:

$$\hat{D}_t \;=\; \hat{a} \;+\; \hat{b}\, t$$

Трендовият модел следва да се използва при отчитане на всички получени доходи за съответния период, като това се обосновава от тяхната природа на неделимост. Той е по-силен от обикновеното усредняване, но и по-зависим от допускането, че установената тенденция би продължила. Поради изискването пропуснатата полза да не е хипотетична, трендът е подходящ като контролен или допълнителен сценарий, когато е устойчив, статистически видим и подкрепен от факти за продължаване на професионалната дейност.

Проверка за структурна промяна

Съществен риск възниква, ако в референтния период има промяна на длъжност, работодател, професионална дейност или режим на възнаграждение. Тогава една обща средна смесва две различни доходни структури. Практическият тест е да се раздели периодът на подпериоди A и B и да се сравнят техните средни μ_A и μ_B, медиани и вариации.

$$\Delta_struct \;=\; |\mu_B \;-\; \mu_A|\;/\;max(\mu_A, \mu_B)$$

Δ_struct не е нормативен критерий, а диагностичен показател. Голямата стойност налага обяснение дали промяната е случайна или отразява ново трайно професионално положение. Ако е второто, по-старият период може да има по-малка прогностична стойност.

Базов модел на пропуснатия доход

След определяне на референтната величина R_t – която може да бъде постоянна μ, медиана m, претеглена стойност D_w или прогнозна стойност D̂_t – се сравнява действително реализираният съпоставим доход F_t:

$$L_t = max(0, R_t - F_t)$$
$$L = \Sigma(t = 1 \dots T)\, L_t$$

Това е количествена оценка на недостига. Тя не е автоматично равна на юридически дължимото обезщетение, защото следва да бъде приложен причинният и правният филтър.

Причинен филтър

Нека C_t е индикатор за това дали за съответния период е приета релевантна причинна връзка между увреждащото събитие и доходния недостиг:

$$C_t \in \{0,1\}$$
$$L_c = \Sigma(t = 1 \dots T)\, C_t \cdot max(0, R_t - F_t)$$

Бинарната форма е предпочетена пред произволен процент „степен на причиняване“, защото последният лесно би се превърнал в нов субективен коефициент. Ако конкретното право допуска съпричиняване или друга нормативна редукция, тя следва да се приложи отделно и на правното основание, което я оправдава, а не да бъде скрита в икономическия модел.

Модел при частична професионална недостъпност

В някои случаи увреждащото събитие не прекъсва цялата професионална активност, а само определена доказана дейност. Тогава вместо да се разпределя целият доход по научни фактори, се отделя конкретната документално идентифицирана дейност j:

$$D_i = \Sigma(j = 1 \dots q)\, D_ij$$
$$L_t = \Sigma(j \in J*)\, max(0, R_jt - F_jt)$$

*J** съдържа само дейностите, за които е доказана фактическа връзка с увреждането. Този подход е съществено различен от приписването на процент на научната степен: отделянето се прави по реални източници на доход, а не по абстрактни лични характеристики.

Сценарен интервал вместо единствено число

Когато данните са променливи, научно по-коректно е съдът да получи основна оценка и диапазон на чувствителност. Могат да бъдат определени:

L_low = резултат при консервативна база (например медиана)
L_base = резултат при основна база (средна/устойчива средна)
L_high = резултат при обоснован трендов сценарий

Тези стойности не са „минимално, справедливо и максимално обезщетение“. Те показват колко чувствителен е количественият резултат към допустими методически решения. Правният размер се определя от съда въз основа на събраните доказателства и приложимото право, като сценарните стойности не го обвързват.

Индекс на чувствителност на модела

За да се покаже зависимостта на резултата от избора на метод, може да се използва прост индекс:

$$SI = (L_high - L_low) / L_base$$

Колкото по-малък е SI, толкова по-слабо крайното изчисление зависи от избора между разумни алтернативни модели. Голям SI е предупреждение, че експертният резултат не трябва да бъде представян като еднозначна величина без подробно обяснение на допусканията.

Индекс на документална покритост

Качеството на входните данни може да бъде описано чрез дела на дохода, който е непосредствено подкрепен от първични или официални документи:

$$DC = \Sigma\, D_verified / \Sigma\, D_included$$

При правилно изградена съдебно-счетоводна база DC следва да се стреми към 1. Показателят не е законов стандарт, а инструмент за прозрачност. Ако част от включените величини произтичат от косвени оценки, това трябва да се вижда.

Интегрирана формула

За целите на експертната работа отделните елементи могат да бъдат събрани в обща формална рамка:

$$L^* = \Sigma(t=1 \ldots T)\; C_t \cdot \max[0,\, R_t(D_1 \ldots D_n;\, M) - F_t]$$

M обозначава избрания и предварително описан метод за определяне на референтния доход. Съществото е, че C_t, R_t и F_t са отделни логически величини. Така причинната предпоставка, моделът на очаквания доход и фактическият доход не се смесват в един непрозрачен коефициент.

Къде точно участва степента „доктор на науките“

Научната степен участва в четири проверими точки: при определяне на съпоставимата професионална фаза; при включване на изрично начисленото допълнително възнаграждение за степента; при доказване на изискванията за конкретна длъжност или дейност; и при фактическата оценка дали доходната история е формирана в професионална среда, в която степента има реално значение. Никоя от тези точки не изисква произволно процентно разпределяне на общия доход.

Това решение е в съзвучие с монографичния извод, че научната степен и професионалната насоченост са легитимни и доказуеми факти, но от тяхното

удостоверяване не следва автоматично, че на всяка характеристика може да се припише самостоятелна част от реализирания доход [1].

Възпроизводимост на експертизата

Възпроизводимостта изисква друг специалист, разполагащ със същите данни и същото описание на метода, да може да повтори количествения резултат. Монографичният анализ правилно поставя този въпрос при моделите, които не произтичат от нормативно задължителен алгоритъм. Когато различен избор на тежести или фактори води до съществено различен резултат, методологичната аргументация става част от доказателствената надеждност, а не техническо приложение към нея [1].

Затова към всяко експертно изчисление следва да се представят таблицата на входните данни, правилата за включване и изключване, избраният референтен период, формулите, междинните резултати, алтернативният сценарий и чувствителността. Без тези елементи крайното число може да бъде проверено аритметично, но не и методологично.

Илюстративен числов пример

Да се приеме условно, че за 36 месеца преди увреждащото събитие са установени професионални доходи със средна стойност 5 200 лв., медиана 5 050 лв. и 10% контролна коригирана средна 5 120 лв. За процесен период от 12 месеца фактическият съпоставим доход е средно 2 900 лв. месечно. При опростено допускане за еднакви месечни стойности основният модел дава:

$L_base = 12 \times (5\,200 - 2\,900) = 27\,600$ *лв.*

Консервативният медианен сценарий дава:

$L_low = 12 \times (5\,050 - 2\,900) = 25\,800$ *лв.*

Усеченият сценарий дава:

$L_ctrl = 12 \times (5\,120 - 2\,900) = 26\,640$ *лв.*

Разликата между трите оценки е ограничена, което показва относителна устойчивост спрямо избора на централна мярка. Но тези числа могат да бъдат използвани като оценка на пропусната полза само ако е доказана фактическата основа за продължаване на съответната професионална реализация и е установена правно релевантната причинна връзка. Примерът е илюстративен и не представлява изчисление по конкретен казус.

Ограничения на математическия модел

Нито един от предложените показатели не отстранява несигурността, която произтича от бъдещия характер на пропуснатата полза. Средната стойност не доказва продължаване на дохода; трендът не доказва, че тенденцията би се запазила; медианата не доказва причинна връзка; високата документална покритост не решава правния въпрос за обезщетимостта. Силата на модела е друга – той прави ясно кое е факт, кое е допускане и как всяко допускане влияе върху числовия резултат.

Тъкмо тук се проявява принципът, развит в монографията: счетоводните констатации, които могат да бъдат проверени чрез първични документи, и аналитичните изводи, които зависят от избрания модел, не трябва да се поставят на едно доказателствено равнище.

Предложен алгоритъм за съдебно-експертно приложение

За практическото приложение на разработената методика е необходимо отделните етапи на анализа да бъдат подредени в ясна и последователна процедура, която да осигурява проследимост на прехода от първичните доказателства към крайния количествен резултат. Предложеният алгоритъм систематизира тази последователност, като обединява правната и фактическата основа, документалната проверка на доходите, избора на референтна база, статистическата оценка, причинния филтър и анализа на чувствителността. По този начин се ограничава възможността за въвеждане на произволни допускания и се създава възпроизводим модел за определяне на пропуснатия доход, без икономическото изчисление да подменя правната преценка (фиг. 1)

Фигура 1. Алгоритъм за определяне на пропуснат доход при притежаване на научна степен „доктор на науките“
Източник: Разработен от авторите.

Фигурата представя последователността на предложената методика – от установяването на правната и фактическата основа и проверката на документално доказаните доходи до определянето на референтния доход, прилагането на причинен филтър и извършването на сценарен анализ. Алгоритъмът запазва общия доказан професионален доход като основна наблюдаема величина и не допуска произволното му разпределяне според приноса на отделни професионални характеристики. Крайният резултат представлява икономически обоснована и проверима количествена оценка, която подпомага, но не замества правната преценка на съда.

Научната степен „доктор на науките“ като квалификация, а не като длъжност

Научната степен „доктор на науките“ не представлява академична длъжност, професия или самостоятелно трудово правоотношение. Българската нормативна уредба разграничава придобиването на научни степени от заемането на академичните длъжности „главен асистент“, „доцент“ и „професор“. Степента удостоверява достигнато научно равнище и научноизследователска квалификация. Тя може да има значение за професионалното развитие, достъпа до определени дейности и размера на отделни възнаграждения, но сама по себе си не поражда универсален самостоятелен поток от доход.

Това разграничение е определящо за методиката. Придобитите чрез научното развитие компетентности се проявяват интегрирано в преподавателска, научна, проектна, експертна, управленска и авторска дейност. В реалната професионална биография не съществува паралелно наблюдение, което да покаже какъв би бил абсолютно същият доход на същото лице при същите условия, но без научната степен. Поради това, при липса на нормативен, договорен или емпирично валидиран критерий, не може обективно да се определи фиксиран процент от всеки доход като „доход от доктор на науките“.

Нормативно индивидуализираното допълнително възнаграждение е различна хипотеза. Чл. 11, ал. 1 от Наредбата за структурата и организацията на работната заплата предвижда допълнително месечно възнаграждение за научна степен „доктор на науките“, когато степента е свързана с изпълняваната работа. От 1 януари 2026 г. минималният размер е 25,56 евро. Тази норма показва точно кога степента има отделно измерима парична компонента: когато правният източник я индивидуализира. От това не следва, че останалата част от общия доход може да бъде разпределяна процентно между степента и останалите професионални характеристики.

Разграничението между научна степен и длъжност има не само терминологично, но и съществено методологично значение. Длъжността обозначава конкретно организационно място в определена институционална структура и е свързана с установени трудови или служебни функции, права, задължения и режим на възнаграждение. Научната степен, обратно, удостоверява трайно придобито квалификационно равнище, което не се изчерпва с конкретно работно място, работодател или длъжностна характеристика. Притежателят не престава да бъде носител на придобитата научна квалификация при промяна на длъжността, работодателя или формата на професионална реализация. Именно поради това е методологично неправилно икономическото значение на степента да се свежда до възнаграждението по една длъжност или до отделна добавка към трудовото възнаграждение.

Научната степен „доктор на науките“ удостоверява не единично професионално умение, а високо равнище на научна самостоятелност и комплекс от взаимно свързани компетентности. Те включват способност за формулиране и решаване на сложни научни и приложни проблеми, критичен анализ на големи и противоречиви информационни

масиви, изграждане и проверка на концептуални и методологични модели, аргументиране на решения при непълна информация, оценяване на рискове и алтернативи, създаване на ново знание и пренасянето му в преподавателска, експертна, управленска, проектна и консултантска практика. Тези компетентности не се активират само когато лицето изпълнява формално определена „научна“ дейност. Те са част от начина, по който то упражнява професионалната си дейност изобщо, и могат едновременно да влияят върху качеството, сложността, обхвата и икономическата стойност на различни видове професионален труд.

Следователно високата научна квалификация функционира като интегриран елемент на човешкия капитал на лицето. Натрупаната експертиза, аналитичната способност, методологичната култура, професионалната преценка, способността за синтез и за работа със сложни проблеми не могат достоверно да бъдат разпределени между отделните получени възнаграждения така, сякаш представляват самостоятелни счетоводни активи с предварително определена цена. Един и същ набор от компетентности може да бъде използван при преподаване, научно ръководство, подготовка на експертно становище, управление на проект, консултантска дейност, авторски труд или участие в колективен управленски процес. Затова икономическият ефект на квалификацията може да е реален и значим, без да е възможно той да бъде отделен като автономен процент от всяко конкретно плащане.

Оттук следва и важна доказателствена граница. Не може да се приеме, че само защото определено възнаграждение не е наименувано като плащане „за доктор на науките“, научната квалификация не е участвала във формирането на професионалния резултат, който е обусловил този доход. Също толкова необосновано би било обратното – целият доход автоматично да се квалифицира като доход, произтичащ от степента. Научно защитимото положение е, че общият професионален доход е резултат от съвместното действие на множество неразделими фактори: образование, научна квалификация, опит, репутация, специализирани знания, организационни функции, договорни отношения, личен професионален принос и конкретна пазарна или институционална среда. Когато липсва външен нормативен или документален критерий, експертизата не разполага с обективно основание да определи какъв точно процент от общия резултат се дължи на всеки от тези фактори.

Основна теза: общият доказан професионален доход като референтна база

Когато предмет на оценката е имуществената последица от ограничаването или загубата на възможност лицето да реализира професионалния си потенциал, икономически по-защитимо е да се използва общият документално доказан професионален доход за съпоставим предходен период. Той отразява реално достигнатото доходно равнище на лицето в конкретното му професионално състояние – с придобитата научна степен, натрупания опит, заеманите длъжности, договорните отношения и фактически осъществяваните дейности.

За целите на настоящата методика понятието „професионален доход“ следва да обозначава съвкупния документално доказан доход от професионална дейност, реализиран след придобиването на научната степен „доктор на науките“, независимо от конкретното място на работа, работодателя, вида на правоотношението или организационната форма, чрез която тази дейност е осъществявана. Придобиването на степента очертава ново, обективно установимо квалификационно състояние на лицето, което не се прекратява и не се изменя при последваща смяна на работодател, длъжност или форма на професионална реализация. Поради това доходите, реализирани след този

момент и произтичащи от съпоставима професионална дейност, могат да формират единна референтна доходна история, доколкото са документално установени и отговарят на критериите за съпоставимост. Определящо е не от кой работодател е получено конкретното възнаграждение, а дали то представлява резултат от професионалната реализация на лицето в квалификационното му състояние след придобиването на научната степен „доктор на науките“. Именно този професионален доход следва да служи като базисна величина при определянето на референтния доход, без отделните му компоненти да бъдат изкуствено разпределяни според работодател, длъжност или предполагаемия принос на научната степен.

В този смисъл общият доказан професионален доход следва да се разбира като неделима наблюдаема икономическа величина, доколкото именно той е реално възникналият и документално установим имуществен резултат от професионалната дейност на лицето. Неделимостта тук не означава, че счетоводно не могат да бъдат разграничени отделните източници на плащане – трудово възнаграждение, хонорар, проектен доход, авторско възнаграждение или друга документално установена сума. Тя означава, че след като тези плащания са формирани чрез едновременното използване на съвкупността от професионални качества и компетентности на едно и също лице, не съществува надежден последващ способ всеки доход да бъде разложен на проценти според това каква част е породена от научната степен, каква - от опита, каква - от експертността, и каква – от останалите елементи на професионалния му профил.

Опитът за подобно вътрешно разпределение би заменил наблюдаемата величина с хипотетична конструкция. Ако например на научната степен бъдат приписани 10, 20 или 30 процента от даден доход, без нормативен източник, договорна клауза, изрично счетоводно начисление или емпирично валидиран модел, избраният процент не се извлича от доказателствата, а се въвежда отвън от самия изследовател. Това създава кръгова зависимост: размерът на търсената вреда започва да зависи не от установената доходна история, а от предварително приетата оценка за „приноса“ на една квалификационна характеристика. Така математическата операция не намалява несигурността, а я прикрива зад числова форма.

По тази причина референтната функция на общия доход е особено важна. Той представлява емпирично наблюдавания резултат от реалната професионална реализация на конкретното лице в състоянието, в което то действително се е намирало през референтния период. Ако през този период лицето е притежавало степента „доктор на науките“, упражнявало е дейности, за които е използвало натрупаната научна и професионална компетентност, и е реализирало устойчив документално доказан доход, именно тази фактическа доходна история е релевантната отправна точка. При контрафактическата оценка въпросът не е каква абстрактна цена има научната степен сама по себе си, а какъв доход с достатъчна степен на доказателствена сигурност би продължило да реализира лицето при запазване на съпоставимите условия и при отсъствие на увреждащото събитие.

Тази постановка позволява едновременно да се избегнат две противоположни методологични грешки. Първата е обезценяването на научната степен чрез свеждането ѝ единствено до нормативно определената добавка за степен. Втората е нейното надценяване чрез произволно приписване на фиксиран дял от всички доходи. Между тези крайности стои доказателствено по-устойчивото разбиране: степента е съществена част от професионалния капитал и може да има широко икономическо проявление, но когато приносът ѝ не е самостоятелно индивидуализиран, той остава интегриран в общия резултат. Поради това експертната задача е да установи и моделира доказания общ

професионален доход, а не да създава несъществуваща счетоводна граница между взаимодействащите качества на лицето.

Следователно общият доход не се използва като автоматично дължимо обезщетение, а като референтна икономическа база за определяне на контрафактическия доход. От тази база се приспада фактически реализираният съпоставим доход за процесния период. Правно обезщетимият размер зависи допълнително от установената причинна връзка и от приложимия материалноправен режим.

$$Dобщ,i = Dтруд,i + Dстепен,i + Dхонорар,i + Dпроект,i + Dавтор,i + Dдруг,i$$
$$Dref = (1/n) \times \Sigma(i=1…n)\ Dобщ,i$$
$$ПДt = max(0;\ Dref,t - Dfact,t)$$
$$ПД = \Sigma(t=1…T)\ ПДt$$

В тези формули няма коефициент КДН за „доктор на науките“. Ако такъв коефициент бъде въведен без външен проверим критерий, резултатът ще зависи от предварително избраната тежест, а не от първичните доказателства. Научната степен участва в модела като характеристика на професионалното състояние, в което исторически е формиран общият доход, и отделно – само чрез онези плащания, които са нормативно или договорно индивидуализирани като възнаграждение за степента.

Българска съдебна практика относно пропуснатите ползи

Тълкувателно решение № 3 от 12.12.2012 г. по тълк. д. № 3/2012 г. на ОСГТК на ВКС приема при договорната отговорност, че пропуснатата полза е реална, а не хипотетична вреда и че трябва да съществува сигурност за увеличаване на имуществото. С Тълкувателно решение № 3 от 13.01.2023 г. по тълк. д. № 3/2021 г. ОСГТК на ВКС приема същото изискване и за причинените от деликт пропуснати ползи: те трябва да бъдат доказани със сигурност и не се предполагат.

За предложения модел това означава, че историческият общ доход не е достатъчен сам по себе си. Необходимо е да се установи, че професионалната дейност е имала реална перспектива да продължи, че използваният период е съпоставим и че доходният дефицит не произтича от самостоятелни причини. Именно затова моделът отделя икономическото изчисление от правната преценка на причинната връзка.

Европейска практика и сравнителни ориентири

В решението Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség v. Hungary (just satisfaction), 25.04.2017 г., Европейският съд по правата на човека формулира два важни принципа: между претендираната имуществена вреда и нарушението трябва да има ясна причинна връзка, а загубата на доход (lucrum cessans) трябва да бъде убедително установена и да не се основава на чисто предположение или вероятност. Съдът едновременно признава, че точната оценка на бъдещи загуби може да бъде затруднена от присъщата им несигурност и че реалната загуба на възможности също може да оправдае парично обезщетение.

Особено важен за настоящата методика е начинът, по който ЕСПЧ работи с действителни данни за предходни периоди и със средни величини, когато оценява продължаващи имуществени последици. Това не означава механично пренасяне на миналия доход в бъдещето, а използване на доказаната историческа реализация като емпирична основа, когато са налице факти за продължаване на дейността.

Като сравнителен ориентир може да се посочи и практиката на Съда на Европейския съюз по дело C-113/22, в която е подчертан принципът за пълно поправяне на действително претърпяната вреда в приложното поле на правото на ЕС. Решението не е свързано с научни степени и не определя методика за професионален доход; значението му тук е ограничено до общия принцип, че компенсацията следва да е насочена към реално установената вреда, а не към абстрактна стойност на лична характеристика.

Прецизиране на статистическия апарат

Средната аритметична стойност остава основният описателен показател, когато референтният период е съпоставим. Медианата се използва като контрол за влиянието на единични високи или ниски плащания. Автоматичното изключване на крайни стойности не следва да бъде основен метод в съдебно-счетоводната оценка, защото всяко реално получено плащане трябва първо да бъде анализирано по своя икономически и документален характер. Ако даден доход е еднократен и несъпоставим, неговото изключване трябва да бъде мотивирано конкретно, а не да следва само от статистическо правило.

Контрафактически тест за продължаване на професионалната реализация

Референтният доход придобива доказателствен смисъл само ако е съпоставен с проверим контрафактически въпрос: какво би било икономическото положение на лицето, ако увреждащото събитие не беше настъпило. Отговорът не може да се извежда единствено от средната стойност на предходните доходи. Необходимо е да се изследват факти, които показват реална приемственост на професионалната реализация – действащи правоотношения, продължаващи договори и проекти, повторяемост на възлаганията, устойчив характер на преподавателската, експертната или консултантската дейност, както и липса на независимо настъпили обстоятелства, които биха прекъснали доходната траектория и без увреждащото събитие.

Този тест укрепва разграничението между исторически доход и доказуема бъдеща възможност. Миналият доход служи като емпирична база, но причинната прогноза се изгражда върху съвкупност от обективни признаци за продължаване на дейността. Колкото по-последователни са тези признаци, толкова по-малка е зависимостта на оценката от предположения. Така методиката остава съвместима с изискването пропуснатата полза да бъде реална, а не хипотетична вреда.

Съпоставимост на доходите във времето и единна измерителна база

Когато референтният и процесният период са отдалечени във времето, номиналното сравнение на паричните суми може да изкриви икономическия резултат. Затова експертът следва предварително да определи дали сравнява номинални или съпоставими по покупателна стойност величини и да прилага един и същ принцип към всички периоди. Ако се извършва корекция за инфлация, тя трябва да се основава на официален и предварително посочен индекс, без избирателно преизчисляване само на част от доходите.

Същото изискване важи за брутни и нетни стойности. Не е методологично допустимо референтният доход да бъде изчислен върху брутни възнаграждения, а фактическият доход да бъде приспадан като нетна сума, или обратно. Изборът на измерителна база следва да бъде изрично посочен и последователно приложен. Тази привидно техническа

предпоставка е съществена, защото несъпоставимите величини могат да създадат изкуствен доходен дефицит или да намалят действително настъпилия такъв.

Заместващ доход, недопускане на двойно отчитане и граници на агрегирането

При определяне на пропуснатия доход трябва да се отчита всеки фактически реализиран съпоставим доход през процесния период, когато той икономически замества изцяло или частично преустановената професионална реализация. Това не означава механично приспадане на всяко постъпление. Необходимо е първо да се установи неговият характер, периодът, за който се отнася, и връзката му с професионалната дейност, включена в референтната база. По този начин се избягва едновременно надценяване на вредата и приспадане на несвързани с нея приходи.

Особено внимание изисква рискът от двойно отчитане. Една и съща икономическа стойност не следва да присъства едновременно като част от общия доход и като отделно добавена компонента, нито едно и също плащане да се включва в повече от един период или източник. При доходи от няколко работодатели, проекти или договори агрегирането е допустимо само след проверка за документална самостоятелност на всяко плащане. Така принципът за неделимост на професионалния доход не се смесва със счетоводно дублиране на неговите източници.

Матрица на доказателствената проследимост и проверка на експертните допускания

За всяка включена величина може да се изгради кратка матрица на доказателствената проследимост с четири елемента: източник на данните, правно или договорно основание на плащането, период на отнасяне и функция на величината в модела. Отделно се описват допусканията, които не произтичат непосредствено от документ – например изборът на референтен период, приложението на времеви тежести или приемането на определена доходна тенденция. Така се вижда не само как е получено крайното число, но и кои негови части са непосредствено доказани и кои са резултат от аналитичен избор.

Практическата стойност на тази матрица е в това, че позволява всяко допускане да бъде проверено самостоятелно, без да се разрушава целият модел. Ако съдът или страните не приемат определен аналитичен избор, съответната величина може да бъде заменена и резултатът да се преизчисли при запазване на останалите данни. По този начин възпроизводимостта се превръща от общо изискване в конкретна процедура за контрол върху експертното заключение.

Краен методологичен извод

Научната степен „доктор на науките“ следва да бъде разглеждана като квалификационен и професионален факт, а не като длъжност и не като самостоятелен счетоводен източник на доход. Когато степента е интегрирана в цялостната професионална реализация и липсва нормативен или договорен механизъм за количествено отделяне на нейния принос, изчисляването на обезщетението чрез произволен процент от дохода би създало нова, недоказана фактическа конструкция. По-надеждната основа е общият доказан професионален доход, коригиран единствено чрез прозрачни критерии за съпоставимост, фактически реализиран доход и доказана причинна връзка.

В обобщение, научната степен „доктор на науките“ не може да бъде третирана като длъжност, към която механично се прикрепя определена част от възнаграждението. Тя е

трайно удостоверена квалификация, която променя и обогатява професионалния капацитет на носителя си и се проявява чрез начина, по който той анализира, решава, създава, управлява, преподава и предоставя експертно знание. Именно защото тези проявления са многопосочни и проникват в различни доходоносни дейности, тяхното икономическо отражение по правило е интегрирано. Когато доказателствата не установяват отделна цена на конкретен компонент, общият професионален доход е не само практически удобна, а методологично по-коректна измерима база, тъй като запазва реално наблюдавания резултат и не въвежда недоказани вътрешни пропорции.

Заключение

Разширяването на математическия апарат не трябва да води до усложняване заради самото усложняване. В съдебната експертиза добрият модел е този, при който допълнителната математическа операция отговаря на конкретен доказателствен проблем. Средната измерва центъра; медианата и усечената средна проверяват устойчивостта; стандартното отклонение и CV показват вариацията; времевото претегляне и трендът могат да изследват динамиката; структурният тест проверява съпоставимостта; сценарният интервал и SI показват чувствителността. Нито един от тези инструменти не създава правно основание за обезщетение.

При научна степен „доктор на науките“ методологично най-защитимият подход е да се запази общият доказан професионален доход като отправна величина и да се отделят само онези компоненти, които са реално индивидуализирани от нормативен акт, договор, ведомост или друг документ. Така научната степен запазва действителното си значение, без да се превръща в произволен коефициент.

В практическо отношение надеждността на оценката зависи от четири последователни проверки: доказаност на дохода, съпоставимост на периодите и измерителната база, реална перспектива за продължаване на професионалната дейност и причинна връзка между увреждащото събитие и установения доходен дефицит. Едва след преминаването през тези проверки математическият резултат може да бъде разглеждан като икономически аргументирана оценка на пропуснат доход, а не като екстраполация на минали стойности.

Предложеният модел продължава основната теза на монографичния труд, че числото придобива доказателствена стойност не защото е получено чрез сложна формула, а защото пътят от документа до резултата е видим, обоснован и проверим. Това е и границата, в която математическият модел може да бъде полезен на съда, без да подменя правната му преценка.

Макар предложената методология да стъпва концептуално върху рамката за границата между установяване и моделиране, развита от Терзиев [1], представеният анализ интегрира и систематизира нормативните основания, съдебната практика и емпиричните данни от цитираните източници [2–18]. Анализираната национална правна уредба [2–8] и практиката на ВКС [9–13] очертават строгите рамки на доказателствената сигурност при пропуснати ползи, докато стандартите на ЕСПЧ и СЕС [14–16] потвърждават необходимостта от пряка причинна връзка и реално установяване на вредата. Съчетаването на тези правни ориентири с конкретни емпирични данни от съдебно-счетоводната практика [17] и публикуваните рецензии на монографичния труд [18] осигурява необходимата задоволителна основа за формулирането на интегрирания математически модел и механизма за отчитане на причинно-следствената връзка.

Благодарности

Настоящата статия и проведеното изследване са резултат от академичния диалог, съвместната работа и споделените изследователски интереси на авторския колектив. Авторите изразяват своята благодарност към екипа и издателя на електронно научно списание „Научен атлас“ за професионалната подкрепа, предоставената платформа за публикуване и приноса им към популяризирането на съвременните научни дискусии в областта на правото, икономиката и експертната практика.

Специално внимание в настоящото изследване е отделено на методологичното разбиране, че научната степен „доктор на науките“ представлява висока квалификационна степен, а не академична длъжност. Авторите подчертават необходимостта от ясно разграничение между правната природа на научната степен и заеманата длъжност при моделирането и оценката на пропуснат професионален доход в съдебно-експертната практика.

Литература

1. Терзиев В. (2026). Методологични проблеми на съдебно-счетоводната експертиза. Правен и икономически анализ на експертното заключение, Стара Загора, Инфоз.
2. Закон за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ) (1988). Обн., ДВ, бр. 60 от 5.08.1988 г., с последващи изменения и допълнения, чл. 1, ал. 1 и чл. 4.
3. Административнопроцесуален кодекс (АПК) (2006). Обн., ДВ, бр. 30 от 11.04.2006 г., с последващи изменения и допълнения, чл. 203 и сл., чл. 144.
4. Закон за задълженията и договорите (ЗЗД) (1950). Обн., ДВ, бр. 275 от 22.11.1950 г., с последващи изменения и допълнения, чл. 45, чл. 51 и чл. 82.
5. Граждански процесуален кодекс (ГПК) (2007). Обн., ДВ, бр. 59 от 20.07.2007 г., с последващи изменения и допълнения, чл. 154 и чл. 195–203.
6. Закон за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) (2010). Обн., ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г., с последващи изменения и допълнения.
7. Правилник за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България (2010). Приет с ПМС № 202 от 10.09.2010 г., обн., ДВ, бр. 75 от 24.09.2010 г., с последващи изменения и допълнения, раздел III „Условия и ред за придобиване на научната степен „доктор на науките““, чл. 36–37.
8. Наредба за структурата и организацията на работната заплата (2007). Приета с ПМС № 4 от 17.01.2007 г., обн., ДВ, бр. 9 от 26.01.2007 г., с последващи изменения и допълнения, чл. 11.
9. Върховен касационен съд, ОСГТК (2012). Тълкувателно решение № 3 от 12.12.2012 г. по тълк. д. № 3/2012 г.
10. Върховен касационен съд, ОСГТК (2023). Тълкувателно решение № 3 от 13.01.2023 г. по тълк. д. № 3/2021 г.
11. Върховен касационен съд (2016). Решение № 297 от 09.02.2016 г. по гр. д. № 1202/2015 г., III г. о.
12. Върховен касационен съд (2018). Решение № 347 от 06.03.2018 г. по гр. д. № 34/2017 г., IV г. о.
13. Върховен касационен съд (2021). Определение № 60150 от 08.10.2021 г. по гр. д. № 3533/2020 г., I г. о.
14. European Court of Human Rights (2017). Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség v. Hungary (just satisfaction), Application no. 54977/12, Judgment of 25 April 2017, final 25 July 2017, §§ 27–39, §§ 28–29.

15. European Court of Human Rights [Grand Chamber] (2012). Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy [GC], Application no. 38433/09, Judgment of 7 June 2012, ECHR 2012, §§ 218–222, §§ 219–220.
16. Court of Justice of the European Union (Second Chamber) (2023). Judgment of 14 September 2023, TGSS (Refus du complément de maternité), Case C-113/22, ECLI:EU:C:2023:665.
17. Тодорова Ж. Й. (2026). Заключение на съдебно-счетоводна експертиза по адм. д. № 253/2025 г. по описа на Административен съд – Русе.
18. Dzhumalieva A., M. Georgiev (2026). Expert Knowledge in Judicial Proof: Methodological Boundaries, Evidentiary Reliability, and Professional Responsibility in Forensic Accounting Expertise, International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation, 7(5), 411-415.

Ana Dzhumalieva
E-mail: ana.dzhumalieva@gmail.com

Assoc. Prof. Ana Dzhumalieva, PhD, is a legal scholar, university lecturer, and researcher with extensive experience in Private International Law, International Maritime Law, Human Rights Protection, and Anti-Discrimination.

She graduated in Law in 1998. In 2008, she earned her PhD degree in Private International Law, and in 2010, she was appointed Associate Professor in the same academic specialty. Her teaching and research focus heavily on Private International Law and Maritime Law. She is the author of numerous scholarly publications and monographs, including *„Contract for Ship Charter“* (*Dogovor za naem na korab*) and *„Maritime Mortgage and Privileges over the Ship“* (*Morska ipoteka i privilegii varhu koraba*).

Her professional career combines academic endeavors with active institutional and public engagement. She has taught at Varna Free University „Chernorizets Hrabar“ and South-West University „Neofit Rilski“. Currently, she serves as an Associate Professor at the Institute of State and Law of the Bulgarian Academy of Sciences, Department of International Law, specializing in Private International Law and Maritime Law.

A particularly significant part of her professional biography is associated with the Commission for Protection against Discrimination, which she chaired for many years. Previously, she also served as the Commission's Regional

	Representative for the Varna Region. Her work in this field focuses on equality, human rights protection, discrimination prevention, and the consolidation of institutional mechanisms to safeguard individuals whose rights have been infringed. Assoc. Prof. Dzhumalieva also holds specialized training in human rights. She completed a program at the Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, as well as human rights training at the Diplomatic Institute of the Ministry of Foreign Affairs. Since July 2025, Ana Dzhumalieva has been a full member of the Management Board of the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) representing Bulgaria. This international appointment naturally extends her longstanding work on issues of equality, human dignity, and the protection of fundamental rights.

Nadezhda Yonkova
E-mail: Ngyonkova@gmail.com

	Prof. Nadezhda Yonkova is a Bulgarian jurist and economist, full professor of law at the Institute for the State and the Law at the Bulgarian Academy of Sciences. She is currently serving as an Alternate Member for Bulgaria in FRA. She has served as Deputy Director and Head of the Public Law Sciences Section from 2017 to 2026. She holds a Master's degree in Law and a Master's degree in Finance, as well as a PhD in Law, Associate Professor, and Full Professor. From 2017 to 2025 she served as Secretary General of the Commission for Protection against Discrimination in Bulgaria. Prof. Yonkova is the author and co-author of eight monographs/books and more than forty-two scientific articles. She was a member of the editorial board of the journal Legal Theory (ISSN 1310-7348). Throughout her academic career she has taught the following disciplines: Sociology of Law, Constitutional Law, Tax Law and Financial Law. Her research focuses on fundamental rights, anti-discrimination, legal forecasting and effectiveness of law.

Marin Georgiev
E-mail: clementon@abv.bg

	Assoc. Prof. Marin Petrov Georgiev, PhD, is an economist, scholar, and researcher specializing in national security, management, and economics. He is an alumnus of the University of National and World Economy in Sofia. In 2018, he defended his doctoral dissertation at the "Vasil Levski" National Military University, focusing on the optimization of management within the military education sector. His academic career advanced at the "G. S. Rakovski" National Defence Academy, where he was appointed Associate Professor in the professional field of National Security. His research interests encompass economics, human resource management, social activities, security, and defense. He is the author of numerous scholarly publications, several of which are indexed in Web of Science and Scopus. In his professional work, Assoc. Prof. Georgiev combines economic and managerial perspectives with the challenges of national security, striving to bridge academic research with practical applications in governance, defense, and human resource development.